

Aradi emlékművek és emlékhelyek

Az utóbbi évtized emlékműveinek restaurálásáról és emléktáblák elhelyezéséről számolok be röviden.

1. Úgy gondolom, az utóbbi két évtized legnagyobb megvalósításának tekinthetjük a Zala György által tervezett Szabadság-szobor újraállítását, még akkor is, ha nem az eredeti helyére került. Hosszas politikai alkudozás eredménye volt. Azt a szobrot, amelyet 1925-ben a színház mögötti térről bontottak le megjárta kálváriáját az évtizedek folyamán. Előbb a lovardába, onnan a textil gyár közelében lévő piactérre, majd a várva került. Innen „szabadították ki” 1999 október 1-jén és került a belvárosi római katolikus templom udvarára. Újabb hosszabb idő elteltével a Megbékélés Parkját jelölték ki új hely gyanánt. Kocsis Rudolf szobrász kolozsvári társával együtt, az építész Bálint Györggyel kemény munkát végeztek az erőteljesen megcsontított szobron. Végül is 2004. április 25-én állami tisztségviselők jelenlétében avatták fel a szobrot az átellenben elhelyezett 1848-as román forradalmár szoborral együtt. Újra elégedetten mosolyoghatunk a feszélyezett évek után!

A második évezred első évtizedei fokozatosan kedvező légkört hoztak az emlékművek, portrék, emléktáblák elhelyezésére. Szemléltetésként néhány épületet, szobrot, bronz alkotást, temetői emlékművet és emléktáblát említek meg.

2. Az Újaradi katolikus plébániát 1725-ben emelték. A város legrégebbi lakóháza, amely ma is létezik. Eredetileg ferences – rendi, ők lemondtak róla s így lett plébánia. A barokk építészet jegyeit követi. Ablakait a XX. században átalakították. Az épület ma is a plébánia székhelye. A templomot 1727-ben alapították, többször bővítették. Szeplőtelen Szűz Mária tiszteletére emelték 1812 – 1821 között, késő barokk stílusban.

A mai Arad – Temesvár országút mentén Újarad központjában állott a barokk stílusú Szentháromság – szobor. Az osztrák birodalomban elterjedt 1855-ben állított szobrot 2011-ben restaurálták és a római katolikus templom előtt kialakított parkba költöztették. Így a közel 300 éves felújított templom, plébánia és Szentháromság szobor igen látványos!

3. Arad másik Szentháromság – szobrát 1751-ben szentelték fel, a mai színház előtt áll. Az erősen leromlott szobrot 1853-ban megújították. Homokkőből készült, barokk stílusú. Mivel az idők folyamán ez a szobor is igen rossz állapotba került, a város közgyűlése elé terjesztették az ügyet és új pályázatot hirdettek. A pályázatot a századelő népszerű szobrásza Róna József (1861 – 1939) nyerte el. Róna József neobarokk stílusban alkotott. Szentháromság szobrát a szentháromság napján leplezték le 1905-ben. A rendszerváltozás után 1954-ben, a szobor hosszabb időre, 53 évre a belvárosi római katolikus templomba került. A felújítást ugyancsak Kocsis Rudolf szobrászművész végezte el. 2007-ben az emlékmű kikerült egykori helyére a színház elé, msgr. Roos Márton temesvári római katolikus megyéspüspök szentelte újra.

Róna József számos híres alkotását is ismerjük: Miskolcon Kossuth – szobor, Budán Savoyai Jenő lovas szobra, Rozsnyón Kossuth – szobor, Gödöllőn Erzsébet királyné szobra, Komáromban Klapka György szobra fémjelzik munkásságát, valamint a Marosvásárhelyi Múzeum szobrait is ő tervezte.

4. Nepomuki Szent János XIV. századi cseh vértanú a hidak, hajósok, tutajosok, a haldoklók védőszentje. A hagyomány szerint Zsófia királyné gyóntatója. Nepomuki Jánost 1721-ben boldoggá, 1729-ben szentté avatták.

Magyarországon szobraikat főképp vízparton vagy a hidak közelében, hidak korlátjára állították fel. A legtöbb szobrot a XVIII. században emelték, ekkor terjedt el kultusza. Érdekes hogy a XX. században is emeltek Nepomuki Szent János - szobrot Arad megyében, ilyen a Máriaradnai templom lépcsőfeljárójánál felállított mű. Az aradi szobrot eredetileg a Maros partján a volt Sóház közelében helyezték el, csak 1870-ben került a mai helyére. Rendszerint homokkőből faragták. Legfőképpen a svábság védőszentje volt. Ők gyakran festették vagy átfestették őket.

Az aradi Nepomuki szobrot említésre méltatlan személyek tönkretették. A város jóváhagyta a régi helyreállítását, már amennyire a barbár kezek nyomán lehetett, ez a szobor került a belvárosi római katolikus templom előcsarnokába, a keresztelő medence helyén látható. Takács Mihály szobrász – festő homokkőből újat készített, kiválóan sikerült, ez áll a régi helyén a kis parkban.

A betelepülő svábság Nepomuki Szent János védőszentje Arad megyében fellelhető még Máriaradnán, Pécskán (nagyobb), Gyorokon (kisméretű), Erdőhegyen. Utóbbiról kevés az információnk.

Temetői emlékművek:

Az Alsó (Megemlékezés) temetőben nyugszik Pataky Sándor festőművész. Utódok nélkül hunyt el 1969-ben. Ismert alkotó, akvarelljei híresek. A síron, a párnán lévő portré bronzplakettjét törték le és vitték el, enyhén szólva is felháborító. Egyesületünk gyors iramban gyűjtést rendezett, mert időközben az is kiderült, hogy a rongálás mellett a sírhely bérleti ideje is lejárt. Két héten belül összegyűlt az összeg, a sírt szakemberek megemelték, lecsiszolták és bronz helyett fekete márványlapot készítettünk. Huszonöt évre kifizettük a sírhely bérleti díját, így most egyesületünk tulajdona és gondozzuk.

Ugyanebben a temetőben megemlítem egykori tanárunk Ficzy Dénes (1922 – 1985) nevét, aki a város helytörténetére, irodalomtörténetére hívta fel figyelmünket annak idején. Városi sétákat rendezett olyan időben, amikor ezeket nem nézték jó szemmel, mára valamelyest változott a szemlélet. Felesége leszármazottaival tárgyalva a sír rendben tartása és emléktábla elhelyezése végett nem tudtunk megegyezni. Nagyobb anyagi összeget igényeltek, de nem szavatolták, hogy az emléktábla a sírkövön fog maradni. Egyelőre az ügy függőben maradt. Az emléktábla a Kölcsey Egyesület tulajdonában van!

A Felső (Örökkévalóság) temetőben: A Kelemen Lajos Társaság ide temettette el Barabás Pétert, sírját akkor hozták át a régi temetőből, amikor azt felszámolták. Barabás Péter volt az, aki 1867-ben (kiegyezés) először állított emléket a tizenhárom tábornoknak. Az ő fia volt Albisi Barabás Béla (1855. dec. 12 – 1934. május 28) utolsó aradi magyar főispán, a magyar országgyűlés képviselője és a román parlament szenátora. Aradon született, a kolozsvári unitárius gimnáziumban végzett, majd Budapesten jogot tanult.

Az impériumváltást követően 1926 – 1933 között a bukaresti szenátusban képviselte szülővárosát. Ismert két kötete: Kossuth Lajost hazahívták (Cegléd, 1923) és Emlékeim (Arad, 1929). Utóbbi életét, munkáját és a Szabadság – szobor megmentésére tett erőfeszítéseit tartalmazza. Elévülhetetlen érdemei vannak abban, hogy a Szabadság – szobrot megmentette. Kortársai a legnagyobb aradi magyarnak nevezték.

Emléktáblák:

Az Alma Mater Alapítvány, és a Kölcsey Egyesület többek között a Csiky Gergely Főgimnázium lépcsőházában helyezték el elhunyt kiváló tanáraink emléktábláját. Számos

emléktábla és néhány bronz büszt került a város különböző helyeire. A Kölcsey Egyesület helyezte a Kultúrpalota falára 2011. november 19-én az alapításról szóló háromnyelvű emléktáblát! A kezdetektől a Kultúrpalotában volt a Kölcsey Egyesület irodája.

A Minorita udvar kultúra csarnokában Loczy Lajos geológus (1997), Simonyi Óbester, az aradi várban elhunyt legidősebb frontkatona, Znorovszky Attila kultúrszervező, újságíró dramaturg (2001) és Tóth Árpád (2001) emléktáblái láthatók.

A Fehérkereszt szállón elhelyezett három nyelvű emléktábla az 1846-os Liszt Ferenc 165 éve tartott koncertjének emlékét őrzi (2011. nov.08).

Bognár Levente alpolgármester megtalálta Jávor Pál szülőházának eredeti okmányait, így az egykori Alsó Molnár utca 11. számú házában elhelyeztük a színész emlékére a márvány emléktáblát 2018. január 31-én.

A belvárosi református templomban a Kölcsey Egyesület helyezte el Fábrián Gábor emléktábláját születésének 200. évfordulójára (1995), valamint Kazinczy Lajos ezredes, Kazinczy Ferenc kisebbik fiának emlékére állított márványtáblát, akit 1849 október 25-én végeztek ki az aradi várban (2002).

Tóth Árpád szülőházának helyén lévő házban (Sarl utca 51 szám, ma Ioan Ratiu utca 23) öröközte meg, a Kölcsey Egyesület a költő emlékét 2011 november 5-én elhelyezett háromnyelvű márványtáblával, születésének 125. évfordulóján.

Megemlítjük még a Szántay emléktáblákat, egyet a Kultúrpalota előcsarnokában állított az egyesület és a város a Kultúrpalota fennállásának 100. évfordulójára (2013) és egyet az általa tervezett úgynevezett Szántay - palotán.(2011 november 23-án), a tervező halálának 50. évfordulóján, annak a személynek, aki 97 épületet tervezett, melyekből 86-ot meg is valósítottak.

A városközpontban az egykor híres Rozsnyai patikán is kétnyelvű emléktábla hirdeti a múlt dicsőségét. Ma is patika működik az egykori helyiségekben. A XIX. században épült régi épületet a XX. század elején Steiner József műépítész tervei alapján szecessziós stílusban újjátöltötték fel. Rozsnyai Mátyás hivatása mellett sakk könyvet is kiadott, ő fordította magyarra Max Lange kötetét. Mint érdekesség megemlítjük, unokaöccse az a Rozsnyai Kálmán, aki feleségül vette a már idősödő Pielle Kornélia színésznőt, ő volt Oscar Wilde titkára, Van de Hoschke és Sidney Cartoon néven is járta a világot. Jó képességű, de nagy csavargó volt! Rozsnyai Mátyásnak is volt egy Kálmán nevű fia, akik olvasnak róluk, az azonos név miatt összetévesztik a világot járt unokaöccsével!

Beszámolok a Damjanich János tiszteletére elhelyezett fekete márvány emléktábláról, amelyet a volt Damjanich utca, ma Tribunal Axente utcában, eredetileg Csernovics Péter öccse István házában avattunk 2006-ban. Ma a házat mindenki Damjanich házként ismeri.

Ugyancsak a Kölcsey Egyesület avatott 2000-ben a felújított borosjenői református templomban Perecsényi Nagy László (1771 – 1827) a város első írójának emlékére emléktáblát.

A továbbiakban megemlítünk négy bronz büsztöt és portrét, amelyeket az Arad megyei születésű szobrászművész Kocsis Rudolf készített. A gáji római katolikus templomot 1858-ban Boldog Gizella magyar királynő tiszteletére szentelték fel. 2008-ban a 150. évfordulóra Hatzak Lukanovics Magda festőművész hat, a királynő életéből merített témájú secco festménnyel díszítette a belső hajót. A templom előtti kertben 2009. május 10-én Szilvágyi Zsolt temesvári püspöki helynök szentelte fel a bronz büsztöt, amely Boldog Gizellát ábrázolja

és Kocsis Rudolf alkotása. Ugyancsak az ő alkotása a belvárosi református templom előtt felállított Fábián Gábor portré (büszt). A történész halálának 130. évfordulójára készült, de a leleplezés – 2008. május 25 – a jóváhagyások késedelme miatt egy évvel az évforduló után történt meg. Bronzportrét készített Kocsis Rudolf

Salacz Gyula egykori polgármesterről, akinek munkálkodása idején, 1875 – 1901, a város gazdaságilag, építészeti rohamosan fejlődött. Tulajdonképpen a város mai központi arculata ebben az időben alakult ki. Gyönyörű novemberi napsütésben volt a büszt avatása 2012. november 17- én.

A Csiky Gergely Főgimnáziumban az emléktáblákon kívül újra megemlíjtük Kocsis Rudolf nevét, Csiky Gergelyről készített mellszobrát, Aradi Zsigmond Petőfi – domborművét, Dinnyés László Kossuth Lajos bronz domborítását.

A legújabb felavatott Kocsis Rudolf által készített Kölcsey-szobrot március 20-án avattuk fel. A Megyei Múzeum Könyvtárának Olvasótermét neveztük el egyesületünk névadójáról, bensőséges ünnepély keretén belül, a zsúfolásig megtelt helyiségben.

Arad a felsoroltakon kívül számos egyéb emlékművel, emléktáblával rendelkezik, és ehhez számíthat hozzá a megyét, elsősorban Pécskát, az In Memoriam 56-os emlékművel és több emléktáblával.

Emlékművekről új kötet összeállítása már megtörtént. A tördelésen és korrektúráján már túljutott nyers példány csak anyagiak előteremtésére vár, hogy minél hamarabb kerüljön a honismereti barátok kezébe.

Gyula, 2019. március 28.

Berecz Gábor

Zala György: Szabadság-szobor